

Також цей ризик тісно пов'язаний із використанням у управлінні пенсійними схемами. Так, відповідно до українського законодавства [213] для управління пенсійним фондом Наглядач має найняти компанію з управління активами. В управлінні знаходяться декілька фондів (ІСІ, НПФ). Під час падіння цін на фондових ринках ІСІ, капітал яких має більш короткостроковий характер, більшою мірою піддаються впливу ризику ліквідності, адже у будь-який момент можуть звернутися із вимогою викупу частини активів. Тобто акції, ціни яких в даний момент значно знизилися, будуть продані на активи, вартість яких на момент виконання зобов'язань підвищилася. Для запобігання такому ризику необхідне загальне посилення контролю за операціями на фондовому ринку.

Стратегічний ризик. Цей ризик включає в себе вплив таких факторів як конкуренція на ринку, загальний стан ринку, вплив зовнішньої та податкової політики, рішення вкладників про припинення діяльності угод за пенсійними схемами, об'єднання пенсійних фондів, достатності капіталу для функціонування у довгостроковій перспективі. Цілі діяльності пенсійної схеми мають бути чітко сформульовані, досяжні, вимірювані та відповідати загальній меті учасників вкладників. Виконання будь-яких проектів (наприклад, встановлення нової системи обліку, укладення контракту із новим управлінням) мають бути чітко означені у часі, ефективними та здійсненими за мінімальних витрат.

Окремою групою ризиків є політичні. Основним політичним ризиком пенсійної системи в Україні є неприйняття протягом тривалого часу плану дій із запровадження другого рівня пенсійної системи, модернізації солідарної складової.

Репутаційний ризик. Нездатність пенсійних схем своєчасно погасити чи ліквідувати наслідки вищевказаних ризиків може призвести до втрати репутації на фінансовому ринку та негативних наслідків в економічній сфері. Слід зазначити, що загальнообов'язкове державне страхування також піддається впливу цього ризику. З одного боку, вкладники солідарної системи зобов'язані сплачувати внески у встановленому розмірі не залежно від репутації чи попередніх дій ПФУ. Проте недовіра до державних органів заважає знизити тійову частку робітної плати і підвищити доходи пенсійного фонду.

Наступним завданням є вибір найбільш вагомих ризиків для розроблення механізму їх контролю.

3.2. Визначення пріоритетних ризиків системи недержавного пенсійного забезпечення

Пенсійна реформа в Україні характеризується створенням нових умов пенсійного забезпечення для населення. Метою утворення кластерів є підвищення конкурентоспроможності його учасників

шляхом впровадження універсального фінансового інституту з різноманітними спектрами послуг, що забезпечить ефективне управління грошовими коштами, зменшення управлінських витрат та підвищення норми прибутковості інвестиційних ресурсів.

Мета, поставлена перед Пенсійним фондом України, із надання безкоштовної інформації застрахованим особам про страховий стаж, заробітну плату та розмір сплачених страхових внесків, облікованих в системі персоналізованого обліку – реалізована для покращення послуг у солідарній пенсійній системі [42].

Правові засади реформування системи пенсійного забезпечення регламентуються Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [189], Законом України «Про пенсійне забезпечення» [216], Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [213], а також розпоряджень Нацкомфінпослуг України, які набули чинності з 2004 року. Дії суб'єктів системи недержавного пенсійного забезпечення регулюються законами України «Про страхування» [220], «Про банки і банківську діяльність» [185], «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» [208], «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [188], «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [223], «Про цінні папери та фондовий ринок» [225] та іншими нормативно-правовими актами.

Існування множинності органів регулювання та нагляду пенсійного забезпечення вказують на низку ризиків у діяльності, а саме: відсутність координації між регуляторами щодо прийняття регулятивних рішень; відсутність системи обліку інформації щодо діяльності під наглядом суб'єктів, що не дозволяє вчасно виявити ризики в діяльності суб'єктів пенсійної системи та реагувати засобами нагляду [42].

У процесі дослідження пенсійних фондів, автором [111] виділено такі стратегічні цілі: необхідність змін до їх інвестиційної політики, ефективності управління активами фондів, інформаційної прозорості, умов пенсійного забезпечення, що дозволить оптимізувати оплату праці працюючих, а також розширенню та соціальному позиціонуванню їх положенню на ринку праці.

Основною проблемою, з якої зіштовхуються НПФ, у теперішній час є складність із розміщенням активів, тому що спостерігається зниження вартості цінних паперів й нерухомості [110]. У зв'язку з цим, доцільно проаналізувати діяльність фінансових інститутів, об'єднаних у кластери. Виділено наступну потенційну кластеризацію суб'єктів НПЗ: кластер 1: страхова компанія, банк, НПФ та суб'єкт підприємництва; кластер 2: страхова компанія, НПФ та суб'єкт підприємництва; кластер 3: страхова компанія, банк та суб'єкт підприємництва; кластер 4: НПФ, банк та суб'єкт підприємництва.

Оскільки споживачу фінансової послуги важко обґрунтувати критерії та показники вибору «найкращого» недержавного пенсійного фонду, наприклад, зробити вибір за показниками діяльності чи окремими найбільш інформативними показниками, визначити якісні

показники (доступність отримання послуг), побудувати рейтинг використати вже існуючий рейтинг та ін. Крім того споживачі фінансових послуг не мають достатньо необхідних знань про особливості надання фінансових послуг та не можуть оцінити рівень ризику. Важко визначитись з вибором компанії зі страхування життя чи дати перевагу банку [4]. Вирішення проблеми полягає в реалізації кластера (страхова компанія, НПФ, банк та суб'єкт підприємництва) та подальшому розвитку на ринку фінансових послуг.

Потенційна кластеризація суб'єктів НПЗ створює нові перспективи до взаємодії НПФ, страхових компаній, банків та суб'єктів підприємництва, це дасть змогу підвищенню фінансових можливостей та збільшити рівень зацікавленості потенційних учасників кластера у залученні інвестицій. Співпраця фінансових установ визначається можливістю отримання позитивного ефекту для всіх, а саме: покращення інвестиційного клімату; накопичення та залучення довгострокового капіталу в інвестиційну сферу; можливість надання клієнтам повного широкого спектру послуг; єдина клієнтська база; достатня зацікавленість роботодавців у фінансуванні пенсійних програм для працівників.

Розвиток кластера, до якого входить страхова компанія, НПФ, банк та суб'єкт підприємництва, в сучасних умовах є організаційною основою для реалізації ключових принципів становлення стратегічних орієнтирів в НПЗ.

Визначення пріоритетності кластерів було проведено методом аналізу ієрархій (МАІ), який є найбільш доцільним, оскільки дозволяє врахувати різні точки зору учасників та прийти до узгодження у процесі обговорення [244]. Він дозволяє конструювати модель вирішення проблеми, щоб, враховуючи виділені фактори ризиків, встановити більш вигідне накопичення заощаджень працездатного населення з метою отримання доходу та забезпечення надійності та контрольованості розміщень акумульованих коштів.

Метою застосування МАІ є визначення пріоритетності основних ризиків суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення. Аналіз проведено за двома етапами. За першим кроком визначено пріоритети кожного учасника, середні оцінки та рівень їх узгодженості. За другим – оцінка пріоритетів у процесі проведення загальної дискусії та отримання консенсусної оцінки.

Ієрархія вибору основних ризиків недержавного пенсійного забезпечення, подана на рис. 3.4, демонструє варіативність пропозицій при виборі основних ризиків суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення для учасників потенційної кластеризації.

У процесі дослідження було проведено опитування експертів – спеціалістів у сфері фінансів. До експертної групи увійшли науковці (кандидати та доктори наук), що займаються дослідженнями у сфері ринкових послуг, управління персоналом, фінансів, системного аналізу, бухгалтерського обліку, магістри з фінансів, що займаються дослідженнями ринку фінансових послуг.

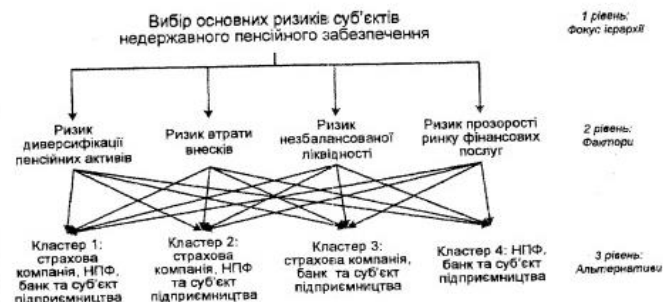

Рис. 3.4. Ієрархічна модель вибору основних ризиків недержавного пенсійного забезпечення

На першому етапі визначено пріоритети впливу на вибір основних ризиків суб'єктів НПЗ (табл. 3.1) та надано оцінку кожному пріоритету від 1 до 9 балів залежно від значущості фактора. Як фактори було виділені ризик диверсифікації пенсійних активів, ризик втрати внесків, ризик незбалансованої ліквідності, ризик прозорості ринку фінансових послуг.

Таблиця 3.1

Визначення пріоритетності факторів впливу на вибір основних ризиків суб'єктів НПЗ

Фактор	Ризик диверсифікації пенсійних активів	Ризик втрати внесків	Ризик незбалансованої ліквідності	Ризик прозорості ринку фінансових послуг
Ризик диверсифікації пенсійних активів	1	3	4	7
Ризик втрати внесків	1/3	1	3	5
Ризик незбалансованої ліквідності	1/4	1/3	1	4
Ризик прозорості ринку фінансових послуг	1/7	1/5	1/4	1

У табл. 3.2 представлено розрахований головний вектор та вектор пріоритетів основних ризиків суб'єктів НПЗ.

Вплив кожного фактора на виділені автором потенційні кластери НПЗ представлений у табл. 3.3.

Таблиця 3.2

Фактор	Головний власний вектор	Вектор пріоритетів	λ	IC	CS
Ризик диверсифікації пенсійних активів	3,027	0,542	4,948	0,3*5	0,000
Ризик втрати внесків	1,495	0,269			
Ризик незбалансованої ліквідності	0,760	0,137			
Ризик прозорості ринку фінансових послуг	0,291	0,052			

Таблиця 3.3

Альтернатива	K1	K2	K3	K4	Головний власний вектор	Вектор пріоритетів	λ	CS
Фактор: ризик диверсифікації пенсійних активів								
K1	1	7	4	6	3,600	0,630	4,190	0,000
K2	1/7	1	1/3	1/2	0,393	0,068		
K3	1/4	3	1	1/2	0,783	0,139		
K4	1/6	2	2	1	0,904	0,163		
Фактор: ризик втрати внесків								
K1	1	6	5	7	3,806	0,648	4,209	0,000
K2	1/6	1	3	2	1,000	0,176		
K3	1/5	1/3	1	2	0,604	0,104		
K4	1/7	1/2	1/2	1	0,435	0,072		
Фактор: ризик незбалансованої ліквідності								
K1	1	3	8	5	3,310	0,565	4,262	0,000
K2	1/3	1	6	4	1,681	0,288		
K3	1/8	1/6	1	2	0,452	0,079		
K4	1/5	1/4	1/2	1	0,397	0,069		
Фактор: ризик прозорості ринку фінансових послуг								
K1	1	3	7	4	3,027	0,558	4,217	0,000
K2	1/3	1	3	1/3	0,759	0,135		
K3	1/7	1/3	1	1/5	0,312	0,054		
K4	1/4	3	5	1	1,392	0,253		

Пріоритетність впливу факторів на вибір потенційного кластера суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення подано в табл. 3.4 відповідно до якої зроблено такі узагальнення: перевагу слід надати в першу чергу кластеру 1 (страхова компанія, НПФ, банк та суб'єкт підприємництва) значення якого більше 60%, далі – кластеру 2, який включає в себе страхову компанію, НПФ та суб'єкт підприємництва з 13%; кластер 4: НПФ, банк та суб'єкт підприємництва – його оцінка склала менше 13% від впливу виділених факторів; кластер 3: страхова компанія, банк та суб'єкт підприємництва був отриманий результат оцінки глобального вектора пріоритетів впливу факторів на вибір потенційного кластера суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення – 11%.

Таблиця 3.4

Альтернатива	Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3	Кластер 4
Значення вектора	0,621	0,133	0,116	0,131

Досліджено вплив ризиків на діяльність кожного кластера, у результаті встановлено, що кластер 1 (страхова компанія, НПФ, банк та суб'єкт підприємництва) більш надійний та вигідний поміж кластера 2, який включає в себе страхову компанію, НПФ та суб'єкт підприємництва; кластера 4 (НПФ, банк та суб'єкт підприємництва) та кластера 3 (страхова компанія, банк та суб'єкт підприємництва).

Кластер за участю страхової компанії, НПФ, банку та суб'єкта підприємництва забезпечить фінансову стабільність вкладників, заохотить фізичних осіб до заощадження коштів, створить ефективну та більш дієву систему в пенсійному забезпеченні, підвищить рівень життя.

Висновки за розділом 3

У роботі використано методологічну основу дослідження – теоретичні положення та методи наукового пізнання взаємопов'язаних та взаємообумовлених процесів розвитку НПЗ. Недержавне пенсійне забезпечення має яскраво визначену соціальну спрямованість і дозволяє вирішити такі завдання: забезпечити додатковий до державного соціальний захист населення; розширити інвестиційні можливості національної економіки.

У процесі аналізу визначено, що система НПЗ піддається впливу значної кількості ризиків. Ідентифікація ризиків, яка проведена у роботі, дозволить проводити подальші дослідження у сфері оцінки і управління окремими ризиками. Проведено детальний аналіз ринкового ризику НПФ шляхом дослідження структури активів та динаміки дохідності, а також ризику витрат. Встановлено, що існуючі обмеження щодо інвестування знижують ефективність діяльності пенсійних схем та посилюють ризики діяльності, зокрема кредитний ризик та ризик недостатньої диверсифікації вкладень. Визначено неефективність діяльності суб'єктів НПЗ через значну (33%) частку витрат на обслуговування фонду у порівнянні з інвестиційним доходом, що загрожує зниженням рівня пенсійних виплат учасникам.

При виборі суб'єкта НПЗ, переваги НПФ, як ядра кластера, полягають в тому, що їх схеми пенсійного забезпечення надають можливість впливати на величину майбутньої пенсії. Він формує джерела інвестиційних ресурсів для інвестування, а також створює умови для додаткового стимулювання розвитку ринку капіталів.